

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 1, ISSUE 2

TOSHKENT-2023

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

1. ХУСАНОВ Озод Тиллабоевич МАЪМУРИЙ ИСЛОҲОТЛАР ВА МАҲАЛЛИЙ ИЖРОИЯ ҲОКИМИЯТИ	8
2. JUMAYEV Shohjahon Begimqul o'g'li JISMONIY VA YURIDIK SHAXSLARNING MUROJAATLARI BILAN ISHLASH: QONUNCHILIKDAGI MUAMMOLAR VA TAHLIL	13

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

3. YAKUBOVA Iroda Bahramovna MUALLIFLIK HUQUQLARINI JAMOAVIY BOSHQARISH FAOLIYATINING SUN'IY INTELLEKT BILAN BOG'LIQ MUAMMOLARI: HORIJIIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	18
4. РАХМОНОВ Отабек Қўчқор ўғли КОРПОРАТИВ ҲУҚУҚ СУБЪЕКТЛАРИНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШ ШАКЛЛАРИ.....	27
5. ЮЛДАШЕВ Жаҳонгир Иномович АКЦИЯДОРЛИК-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	34
6. ЛОБАНОВА Галина Юрьевна ПАРАЛЛЕЛЬНЫЙ ИМПОРТ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН И НЕОБХОДИМОСТЬ ЕГО ВНЕДРЕНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО	40
7. БАҲРАМОВА Моҳинур Бахрамовна ОНЛАЙН АРБИТРАЖДА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ВА АВТОМАТЛАШТИРИЛГАН ҚАРОРЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИШ МАСАЛАСИНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ИСТИҚБОЛИ ВА ИМКОНИАТЛАРИ.....	45

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

8. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ҲОЛАТИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	51
9. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович ЯНГИ МЕҲНАТ КОДЕКСИ – МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА ЗАМОНАВИЙ МЕХАНИЗМЛАР	58
10. ХОЖАБЕКОВ Муфтулла ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАБОТЫ ПО СОВМЕСТИТЕЛЬСТВУ	64

**СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ.
ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ**

11. САФАРОВ Тахиржон Баходирович ОДИЛ СУДЛОВНИ АМАЛГА ОШИРИШ ЖАРАЁНИДА СУДЬЯЛАРНИНГ ЮРИДИК ЖАВОБГАРЛИГИ – СУДЬЯ ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИНИНГ ЭЛЕМЕНТИ СИФАТИДА.....	71
--	----

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

12. АХРАРОВ Бахром Джаббарович, БАРАТОВ Миродил Хомуджанович, ХАЛИЛОВ Назарбек Олимжанович ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....	76
13. ТОШПУЛАТОВ Акром Икромович ФУҚАРОЛАРНИНГ ҚОНУН ОЛДИДА ТЕНГЛИГИ ПРИНЦИПНИНГ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ КОДЕКСИДА АКС ЭТИШИ.....	84
14. МАМАНОВ Сардоржон Собир ўғли ХАЛҚАРО ҲУЖЖАТЛАРДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ “КОМПЛАЕНС-НАЗОРАТ” ТИЗИМИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ БЎЙИЧА СТАНДАРТ ВА ТАВСИЯЛАР	90
15. ПРИМОВ Обиджон Мусирманович ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕГЛАМЕНТАЦИИ КОНФЛИКТА ИНТЕРЕСОВ КАК МЕРА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ.....	98
16. БАРАТОВА Дилноза Одилжон қизи НОҚОНУНИЙ МИГРАЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ	103

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

17. МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли ЯРАШГАНЛИК МУНОСАБАТИ БИЛАН ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШ: НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАР	111
---	-----

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

18. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна, ТОШМАТОВА Висолахон ЕВРОПЕЙСКАЯ ПРАКТИКА ЗАЩИТЫ ПРАВ ПАЦИЕНТОВ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ COVID-19	119
19. ЭГАМБЕРДИЕВ Дилшод Алишерович ХАЛҚАРО НИЗОЛАРНИ ТИНЧ ЙЎЛ БИЛАН ҲАЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА ХАЛҚАРО ТЕРГОВ КОМИССИЯЛАРИНИНГ ПРЕДМЕТ СОҲАСИ ВА ВАКОЛАТЛАРИ	132

ЮРИДИК ХИЗМАТ, АДВОКАТУРА, НОТАРИАТ

20. ФАЙЗИЕВ Хайриддин Сирождидинович ЮРИСКОНСУЛЬТ КОМПЕТЕНТЛИГИ ТУШУНЧАСИ ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА.....	138
--	-----

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

21. SOGA Manabu DAMAGES IN JAPANESE TORT LAW WITH REFERENCE TO THE COMPARATIVE ASPECT	145
22. АБДУҲАЛИМОВ ШУҲРАТ АБДУҲАЛИМОВИЧ ДОРИВОР ЎСИМЛИКЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУҲОФАЗАСИ – ДАВР ТАЛАБИ.....	157

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

YAKUBOVA Iroda Bahramovna

Toshkent davlat yuridik universiteti "Intellectual mulk huquqi"
kafedrasi dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: i.yakubova@tsul.uz

MUALLIFLIK HUQUQLARINI JAMOAVIY BOSHQARISH FAOLIYATINING SUN'IY INTELLEKT BILAN BOG'LIQ MUAMMOLARI: XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI

For citation (iqtibos keltirish uchun, для цитирования): YAKUBOVA I.B. Mualliflik huquqlarini jamoaviy boshqarish faoliyatining sun'iy intellekt bilan bog'liq muammolari: xorijiy mamlakatlar tajribasi // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2023) В. 18-26.

6 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-1-3>

ANNOTATSIYA

Mavzuni asosiy obyekti sifatida sun'iy intellekt mantiqiy va ijodiy funksiyalarni bajaradigan sun'iy intellekt tizimi haqida fikr-mulohazalar bildirilgan. Sun'iy intellekt hozirgi axborot asrida juda dolzarb bo'lib, uning yordamida insoniyat ilm-fanda yangi imkoniyatlar ochib, XXI asrning global muammolariga yechim topganligi, shuningdek, tibbiyot, ta'lim, energetika, qishloq xo'jaligi, shaharsozlik va boshqa barcha sohalarda sifatli xizmat ko'rsatish imkoniyati oshgankigi o'rganilgan. Hozirda sun'iy intellektning sohalarga joriy etilishi uchun turli sabablar keltirilmoqda, maqolada ulardan uchta eng asosiysi keltirib o'tilgan.. Shuningdek, maqolada ushbu institutni takomillashtirish bilan bog'liq ayrim dolzarb muammolarga, mualliflik huquqini himoya qilishning xalqaro standartlariga va milliy qonunchilikning qiyosiy-huquqiy tahliliga, shuningdek, O'zbekiston va boshqa mamlakatlar olimlarining fikrlariga e'tibor qaratilgan. Mualliflik huquqini rivojlantirish uchun ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan taklif va tavsiyalar ilgari surildi.

Kalit so'zlar: mualliflik huquqi, sun'iy intellekt, mualliflik shartnomalari bo'yicha haq to'lash, mualliflik huquqini amalga oshirish, mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni jamoaviy boshqarish, asarni omma oldida ijro etish, kengaytirilgan jamoaviy boshqarish.

ЯКУБОВА Ирода Бахрамовна

Доцент кафедры «Права интеллектуальной собственности»
Ташкентского государственного юридического университета,
доктор философии по юридическим наукам (PhD)

E-mail: i.yakubova@tsul.uz

ПРОБЛЕМЫ КОЛЛЕКТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО УПРАВЛЕНИЮ АВТОРСКИМ ПРАВАМИ В СВЯЗИ С ИСКУССТВЕННЫМ ИНTELЛЕКТОМ: ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

АННОТАЦИЯ

В основе объекта высказываются мнения о системе искусственного интеллекта, осущетствляющие логические и творческие функции. Искусственный интеллект весьма актуален в информационном веке, с помощью которого, человечество открывает новые возможности в науке и находит решения глобальных проблем 21 века. Поскольку, это увеличит возможности предоставления качественных услуг в медицине, образовании, энергетике, сельском хозяйстве, градостроительстве и во всех других областях. В настоящее время, приводятся различные причины внедрения искусственного интеллекта в отрасли, из которых упоминаются три основные. Анализируются проблемы искусственного интеллекта как объекта коллективного управления авторскими правами на основе опыта зарубежных стран. Кроме того, в статье акцентируется внимание на некоторых актуальных проблемах, связанных с совершенствованием института, международных стандартов защиты авторских прав и сравнительно-правовом анализе национального законодательства, а также на выводах ученых Узбекистана и других стран. Выдвинуты предложения и рекомендации, имеющие научное и практическое значение для развития авторского права.

Ключевые слова: авторское права, искусственный интеллект, вознаграждение по авторским договорам, коллективное управление авторскими и смежными правами, объекты авторских и смежными правами, публичное исполнение произведения, расширенное коллективное управление.

YAKUBOVA Iroda

Associate Professor Department «Intellectual property law» of
Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law
E-mail: i.yakubova@tsul.uz

PROBLEMS OF COLLECTIVE COPYRIGHT MANAGEMENT RELATED TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE: EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES

ANNOTATION

As the msin object of the topic, opinions are expressed about the artificial intelligence system, which performs logical and creative functions. Artificial intelligence is very relevant in today's information age, with the help of which humanity is opening new opportunities in science and finding solutions to global problems of the 21st century. It also increases the ability to provide quality services in medicine, education, energy, agriculture, urban development and all other fields. The problems of artificial intelligence being objects of collective management of copyrights are analyzed based on the experience of foreign countries. In addition, the article focuses on some current problems related to the improvement of this institution, international standards of copyright protection and comparative legal analysis of national legislation, as well as the opinions of scientists from Uzbekistan and other countries. Proposals and recommendations of scientific and practical importance for the development of copyright were put forward.

Keywords: copyright, artificial intelligence, to enforce copyright, royalty, copyright and related rights collective management, public performance or display of a work, objects of copyright and related rights, extended collective management.

“Sun’iy intellekt” atamasi 1956 yilga kelib paydo bo’ldi. Shu yilning yozida AQShning Dartmut universitetida sun’iy tafakkur masalalari bo’yicha anjuman bo’lib o’tdi. Unda Klod Shennon (Bell Laboratories), Nataniel Rochester (IBM), Gerbert Saymon (Karnegi universiteti, Trenchard Mur (Prinston universiteti), Jon Makkarti (Dartmut universiteti), Marvin Minski (Garvard universiteti) kabi olimlar ishtirok etgan. [1] Ushbu anjumanda ma’ruza qilgan amerikalik informatika sohasidagi olim Jon Makkarti (1927–2011) “Artificial Intelligence” (“Sun’iy tafakkur”) atamasi muallifi sifatida tarixga nom qoldirdi. XX asrning 80-yillari sun’iy intellekt – kashfiyot deya e’tirof etila boshladi. Olimlar ushbu yo’nalishda darsliklar ishlab chiqa boshladilar.

Shuningdek, 1997 yilda shaxmat bo’yicha Jahon chempioni Garri Kasparovni mag’lubiyatga uchratgan mashhur shaxmat dasturi – “Deep Blue” yaratildi. Shu yillarda Yaponiyada neyron tarmoqlari asosida 6-avlod kompyuter loyihasi ishlab chiqilayotgan edi. Shundan so’ng sun’iy

intellektga e'tibor kuchaydi. Yirik kompaniyalardan tortib to harbiy muassasalargacha mazkur sohani moliyalashtira boshladi. Natijada yangi texnologiyalar soni oshib, raqobat kuchaydi, sun'iy intellekt vositalari mukammallashib bordi.

Robot-rassomlar uzoq vaqt davomida turli xil ijodiy ishlar bilan shug'ullanishgan. Kompyuterda yaratilgan ushbu san'at asarlarining aksariyati dasturchining ijodiy hissasiga tayangan holda ishlab chiqilgan. Ammo bugungi kunda biz texnologik inqilob boshida turibmiz, bu bizdan kompyuterlar va ijodiy jarayon o'rtasidagi o'zaro ta'sirni qayta ko'rib chiqishni talab qilishi mumkin. Ushbu inqilob mashinani o'rganish dasturiy ta'minotining jadal rivojlanishi bilan asoslanadi, bu inson tomonidan maxsus dasturlashtirilmagan holda aql-idrokka qodir bo'lgan avtonom tizimlarni ishlab chiqaradigan sun'iy tizimlarning bir qismidir.

Mashinani o'rganish uchun ishlab chiqilgan kompyuter dasturi o'rnatilgan algoritmgaga ega bo'lib, unga ma'lumotlarni kiritish orqali o'rganish, rivojlanish va kelajakdagi qarorlar qabul qilish imkonini beradi, ular yo'naltirilgan yoki mustaqil bo'lishi mumkin. San'at, musiqa va adabiy asarlarga qo'llanilganda, mashinani o'rganish algoritmlari aslida dasturchilar tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlardan o'rganadi. Ular ushbu ma'lumotlardan yangi ish yaratish uchun o'rganadilar, yangi ish qanday ko'rinishini aniqlash uchun jarayon davomida mustaqil qarorlar qabul qiladilar. Sun'iy intellektning ushbu turi uchun muhim xususiyat shundaki, dasturchilar parametrlarni o'rnatishi mumkin bo'lsa-da, ish aslida odamlarning fikrlash jarayonlariga o'xshash jarayonda neyron tarmoq deb ataladigan kompyuter dasturining o'zi tomonidan ishlab chiqariladi.

Sun'iy intellektdan foydalangan holda asarlar yaratish mualliflik huquqi qonunchiligiga juda muhim ta'sir ko'rsatishi mumkin. An'anaga ko'ra, kompyuterda yaratilgan asarlarga mualliflik huquqiga egalik so'roq ostida emas edi, chunki dastur shunchaki qalam va qog'oz kabi ijodiy jarayonni qo'llab-quvvatlovchi vosita edi. Ijodiy asarlar asl bo'lsa, mualliflik huquqi himoyasiga ega bo'ladi, asl (originallik) ta'riflarining aksariyati inson muallifligini talab qiladi. Ko'pgina yurisdiksiyalar, shu jumladan Ispaniya va Germaniya qonun hujjatlari, faqat inson tomonidan yaratilgan asarlar mualliflik huquqi bilan himoyalaniishi mumkinligini ta'kidlaydi.

Ammo sun'iy intellektning so'nggi turlari bilan kompyuter dasturi endi vosita emas; u aslida inson aralashuviz ijodiy jarayon bilan bog'liq ko'plab qarorlarni qabul qila oladi.

Aytish mumkinki, bu farq unchalik muhim emasdir, lekin qonunning mashinaga asoslangan ijodkorlikning yangi turlarini hal qilish usuli keng ko'lamlı tijorat ta'siriga ega bo'lishi mumkin. Sun'iy intellekt musiqa va o'yinlar jarayonida asarlar yaratish uchun allaqachon qo'llanilmoqda. Bu asarlarni nazariy jihatdan mualliflik huquqidan xoli deb hisoblash mumkin, chunki ular inson muallifi tomonidan yaratilmagan. Shunday qilib, ulardan har kim erkin foydalanishi va qayta foydalanishi mumkin bo'lib qoladi. Bu asarlarni sotadigan kompaniyalar uchun juda yomon zarba bo'lardi. Tasavvur qilishimiz mumkin, agar biz video o'yinlar uchun musiqa ishlab chiqaradigan tizimga millionlab mablag' sarflasak, faqat musiqa qonun bilan himoyalangan bo'lsa va dunyodagi hech kimning to'lovisiz foydalanishi mumkin bo'lib qolsa.

Buning ijodiy iqtisodiyotga aniq ta'sirini aniqlash qiyin bo'lsa-da, bu avtomatlashtirilgan tizimlarga, investitsiyalarga sovuq ta'sir ko'rsatishi mumkin. Agar ishlab chiquvchilar mashinani o'rganish orqali yaratilgan mahsulotlar mualliflik huquqini himoya qilish uchun mos yoki yo'qligiga shubha qilsalar, bunday tizimlarga sarmoya kiritish uchun nima sabab bo'ladi? Boshqa tomondan, ko'p vaqt talab qiladigan ishlarni hal qilish uchun sun'iy intellektni qo'llash, xodimlar xarajatlarini tejashni hisobga olgan holda, hali ham oqlanishi mumkin, ammo bu haqda gapirishga hali erta.

Dunyo **sun'iy intellekt (keying o'rinlarda SI)** tomonidan yaratilgan ishlarni ikkita asosiy toifaga ajratadi. Birinchi toifaga SI dasturlari tomonidan to'g'ridan-to'g'ri rahbarlik, yordam yoki odamlarning hissasi bilan yaratilgan ishlar kiradi. Ushbu turkumda SI belgilangan yoki bashorat qilingan maqsad yoki natijaga erishish uchun vosita sifatida ishlatiladi. Ranglarni, asboblarni turini (cho'tka o'lchami va zarba uslubi) tanlagan va ishni yaratishda foydalaniladigan SI algoritmgaga ma'lum darajada o'z talablarini kiritgan rassom tomonidan rasm yaratish misol bo'lishi mumkin.

Rassom yaratilgan rasmning yakuniy versiyasini aniq bashorat qila olmasa ham, u uning yaratilishiga bevosita hissa qo'shgan va uning qanday ko'rinishi haqida ba'zi taxminlarga ega.

AQShning "Mualliflik huquqi qonuni"ga (Copyright Law of the United States) ko'ra, bunday asar muallifi, agar u SI dasturini ijodiy jarayonda foydalaniladigan vosita sifatida keltirsa, natijada muallif yaratilgan ijodga nisbatan qonuniy da'volarga ega bo'lishi mumkin.

1884 yildagi AQSh Oliy sudi tomonidan ko'rib chiqilgan Barrov Gayls Litografik kompaniyasining Saroniga qarshi (Burrow-Giles Lithographic Co. v. Sarony) ishi birinchi marta fotografiyaga mualliflik huquqini himoya qilishni boshlab berdi [2, B.1132-1135].

Fotosuratchi Napoleon Saroni yozuvchi Oskar Uayldning suratini olishda foydalanilgan kamera sud tomonidan “muallif”ga “asl san’at asari”ni yaratishda yordam beruvchi vosita sifatida qaralgan [3].

Saroni bilan bog’liq nizoli holatdan buyon fotografiya olamida ko’p narsa o’zgardi. Bugungi kunda ishlatiladigan kameralarning aksariyati to’liq raqamli bo’lib, ular ham kompyuter protsessoriga, ham fotografiyani deyarli avtomatik jarayonga aylantiradigan dasturiy ta’minotga ega. 1884 yilgi AQSh Oliy sud qarori hali ham har kuni olingan millionlab fotosuratlariga mualliflik huquqini berishni yoqlaydigan qonuniy pretsedent sifatida qo’llaniladi.

Raqamli kamera yoki smartfon tomonidan yaratilgan tasvir aslida kompyuterda yaratilganligi sababli, uni sun’iy intellekt dasturidan foydalangan holda badiiy asar yaratish bilan solishtirish mumkin. Har ikkala jarayon ham deyarli avtomatikdir va shuni aytish mumkinki, sun’iy intellekt mashinasi xuddi kamera kabi, muallif o’z fikrini aniq shaklda ifodalash uchun ishlatadigan vositadir [4].

Ikkinchi toifadagi ishlar avtonom tarzda yaratilgan SI ijodiga bag’ishlangan. Asarlarni avtonom tarzda yaratish uchun mas’ul bo’lgan kompyuter dasturlari inson zukkoligining natijasidir, ularning manba kodi AQSh Mualliflik huquqi to’g’risidagi qonunga muvofiq adabiy asar sifatida mualliflik huquqi bilan himoyalangan bo’lishi mumkin [5]. AQSh Mualliflik huquqi idorasi tomonidan keltirilgan misollardan biri bu “bu to’quv jarayoni bo’lib, bu tasodifiy tarzda, hech qanday aniq naqshsiz matoda tartibsiz shakllar hosil qiladi”. Chunki, bunda “to’quv mashinasi”ning dasturchisi emas, balki tasodifiy asosda yaratilgani uchun SIning o’zi bevosita javobgardir, natijada esa olingan naqshlar AQSh mualliflik huquqi bilan himolanmaydi. Tasodifiylik, xuddi avtonom tarzda o’rganilgan xatti-harakatlar kabi, SI mashinasining inson dasturchisiga tegishli bo’lmagan narsadir.

Milliy qonunchiligimizga binoan, Mualliflik huquqi ijodiy faoliyat natijasi bo’lmish fan, adabiyot va san’at asarlariga nisbatan, ularning maqsadi va qadr-qimmatini, shuningdek ifodalanish usulidan qat’i nazar, tatbiq etiladi (O’zbekiston Respublikasining «Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to’g’risida»gi Qonuni), ya’ni asarning salbiy yoki ijobiy mazmundagi, yoki saviyasining darajasini mualliflik huquqi obyekti bo’lishi uchun hech qanday ahamiyatga ega emas.

Mualliflik huquqi to’g’risidagi qonunlar quyidagilarga qaratilgan: (I) ijodkorlikni rag’batlantirish va mualliflar, bastakorlar, rassomlar va dizaynerlarga mutlaq huquqlarni berish orqali original asarlar yaratishga undash, cheklangan muddat davomida bunday ishdan daromad maqsadida foydalanish; va (II) asl asarlarni yaratuvchilarni ushbu asarlarni ruxsatsiz takrorlash yoki ekspluatatsiya qilishdan himoya qilish.

Inson qo’li bilan yaratilgan asarning egasi yoki muallifini aniqlash odatda juda oddiy bo’lsa-da, SI tomonidan yaratilgan asarlarga nisbatan qiyinchiliklar paydo bo’ladi. SI tomonidan yaratilgan asarlarning mualliflik huquqini himoya qilish quyidagi yo’llar bilan hal qilinishi mumkin:

Davlatlar SI tomonidan yaratilgan asarlarga mualliflik huquqini himoya qilishni butunlay rad etishlari mumkin;

Davlatlar SI tomonidan yaratilgan asarlarning muallifligini SIning o’ziga bog’lashlari mumkin;

Davlatlar SI tomonidan yaratilgan asarlarning muallifligini dastur yaratuvchi(lar)iga bog’lashi mumkin.

O’zbekiston Respublikasining «Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to’g’risida»gi Qonuniga binoan, mualliflik huquqi bilan himoyalangan asar muallifi faqat ijodiy mehnati bilan asar yaratgan jismoniy shaxs bo’lishi mumkin [6].

Ko’pgina yurisdiksiyalar sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan asarlarga mualliflik huquqini himoya qilishni xohlamaydilar. Yangi intellektual mulkning dunyodagi eng yirik manbalaridan biri bo’lgan Amerika Qo’shma Shtatlari [7] mualliflik huquqini “aqlning ijodiy kuchiga asoslangan intellektual mehnat samarasi” deb tan oladi [8, B.340]. Amerika Qo’shma Shtatlari Mualliflik huquqlarini himoya qilish idorasi faqat inson tomonidan yaratilgan asarlar mualliflik huquqi bilan himoyalaniishi mumkinligini va u inson yaratmagan asarlar uchun da’volarni ro’yxatdan o’tkazmasligini rasman ta’kidlaydi.

2012 yilda Avstraliya sudi kompyuter tomonidan yaratilgan har qanday asar mualliflik huquqi to’g’risidagi qonun bilan himolanmaganligini e’lon qildi. Tayvanda Fuqarolik Kodeksining 798-moddasida shunday deyilgan: “Qo’shni yerga tabiiy ravishda tushadigan mevalar bunday yerlar, agar u davlat ehtiyojlari uchun tegishli yerlar bo’lmasa, meva tushgan yer egasiga tegishli hisoblanadi. SI tomonidan yaratilgan “mevalar” jamiyat mulki hisoblanadi va mualliflik huquqini himoya qilishga qodir emas [9, B.1132].

Yevropa Ittifoqining Adliya sudi (Court of Justice of the European Union (CJEU)) ham mualliflik

huquqi faqat muallifning o'z intellektual ijodiga tegishli ekanligini ta'kidladi, ya'ni asar himoyalaniishi uchun muallifning shaxsiyati asl asarda albatta aks etishi kerak. SI misolida aytishimiz mumkinki, SI tomonidan ishlab chiqarilgan ish haqiqatan ham original bo'ladimi yoki yo'qmi, bu munozarali hisoblanadi, chunki SI algoritmlarini loyihalash va Sini o'qitishda insonning keng aralashuvi mavjud. Hatto SI tomonidan o'rganish uchun foydalaniladigan ma'lumotlar ham odamlar tomonidan yaratilgan.

Yevropa Parlamenti 2017-yilda mashinalarga huquqlar berish maqsadida shaxs huquqini berish imkoniyatini ko'rib chiqish orqali bir oz munozarali yondashuvni taklif qildi. 2020-yil oktabr oyida Yevropa Parlamenti SI texnologiyalarini rivojlantirish uchun intellektual mulk huquqlari to'g'risidagi hisobotni chop etdi, SI tomonidan yaratilgan asarlar Yevropa Ittifoqining amaldagi qonunlariga ko'ra mualliflik huquqi himoyasiga ega bo'lmasligi mumkinligi aytiladi, chunki "originallik" talabi, albatta, jismoniy shaxsning "intellektual ijodi" tushunchasi bilan bog'liq [10, B.65-69]. Biroq, Yevropa Parlamenti SI tomonidan yaratilgan asarlarga mualliflik huquqini berish zarurligini tan oldi va bunday asarlarni yaratishda ishtirok etuvchi ijodiy jarayondan farqli ravishda, SI tomonidan yaratilgan asarlarni ijodiy yakuniy natijaga qarab mualliflik huquqi bilan himoyalangan deb hisoblash mumkinligini taklif qildi. Shu maqsadda parlament bunday asarlarni yaratishda ishtirok etayotgan jismoniy shaxsga mualliflik huquqini berishni taklif qildi. 2020 yilgi hisobotda parlament SI texnologiyalariga yuridik shaxs maqomini berish eng yaxshi yechim bo'lmasligi mumkinligini tan oldi, chunki bu inson ijodkorlarini tushkunlikka soladi [11, B.23-37].

Bundan tashqari, bugungi kunda sun'iy intellekt beixtiyor va ma'naviy huquqlarga ega bo'lmasligi kerak. Bundan tashqari, Sini mualliflik huquqi bilan himoyalangan asarlarning muallifi sifatida tan olish turli xil asoratlarni keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, sun'iy intellekt o'zi yaratgan asardagi huquqlarni inson aralashuvizis o'tkaza olmaydi yoki litsenziyalay olmaydi yoki asarning daxlsizligi buzilgan yoki yo'qligini aniqlay olmaydi, bu esa shaxsiy nomulkiy huquqlarni bekor qiladi.

Boshqa yurisdiktsiyalardan farqli o'laroq, Xitoy 2020 yil yanvar oyida Shenzhen (Xitoy) sudi SI tomonidan yaratilgan maqolalarga mualliflik huquqini himoya qilganda, Xitoy sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan asarlarga mualliflik huquqi mavjudligini tan olishga majbur bo'lgan [12].

Ingliz mualliflik to'g'risidagi (Copyright, Designs and Patents Act 1988) qonuniga ko'ra, kompyuterda yaratilgan asarlar uchun muallif "asarni yaratish uchun zarur bo'lgan tadbirlar amalga oshirilga" shaxs sifatida qabul qilinadi. Bunday qoida, hatto yakuniy ish mashina tomonidan yaratilgan bo'lsa ham, SI asarlarini yaratish uchun zarur bo'lgan inson hissasi tan olishga qodirligini ko'rsatadi.

SI, bugungi kunda mavjud bo'lganidek, nisbatan zisif deb hisoblanadi, chunki u tor toifadagi vazifalarni bajarishga ixtisoslashgan va insonning ma'lum darajasiga bog'liq. Shu sababli, ushbu bosqichda dastur yaratuvchisiga sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan asarlarning mualliflik huquqini berish eng amaliy tajriba hisoblanadi. Bu asar yaratgan inson huquqlarini himoya qilish va mukofotlash uchun intellektual mulk huquqining maqsadiga mos keladi [13].

SI tomonidan mualliflik huquqining buzilishi uchun kim javobgar?- degan asosli savol ham tug'iladi. Hozirgi mavjud huquqqa ko'ra, hech bir yurisdiktsiya SI tizimining o'zini buzganlik uchun javobgarlikni belgilamaydi va mualliflik huquqining buzilishi uchun javobgarlik majburiy ravishda jismoniy shaxsga tushadi. Agar asar mualliflik huquqi bilan himoyalangan boshqa asarni huquqlarini buzsa, qoidabuzarlik uchun muallif javobgar bo'ladi, demak, agar SI yaratuvchisi SI tomonidan yaratilgan har qanday asarning muallifi deb hisoblansa, SI yaratuvchisi SI tomonidan mualliflik huquqining buzilishi uchun javobgar ham bo'ladi [14, B.97].

SI ijodida odamni muallif deb hisoblashdan kelib chiqadigan savollar deyarli cheksizdir. Biroq, qonunchilik, xoh xalqaro yoki mahalliy bo'lsin, mualliflik huquqlarini amalga oshirishni to'liq ta'minlay olmaydi va eng muhimi, sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan asarlarda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni muallifga yuklaydi.

Yurisdiktsiyalar bo'ylab mavjud intellektual mulk tizimlari Sini hisobga olgan holda yaratilmagan [15]. Har qanday yurisdiktsiyada sun'iy intellektni qat'iy tartibga soluvchi qonunchilik bazasi mavjud bo'lmasa-da, hozirgi yechim SI tomonidan yaratilgan.

Mashinani o'rganish intellektual mulk huquqi bo'yicha munozaralarda nisbatan yangi tushuncha bo'lsa-da, matn va ma'lumotlarni olish (text and data mining - TDM) ancha tanish. Avstraliyaning ba'zi manfaatdor tashkilotlari matn va ma'lumotlarni olish muammosi mavjud yoki takomillashtirilgan litsenziyalash yechimlari orqali hal qilinmoqda yoki hal qilinishi mumkinligini ta'kidladilar. Masalan, Avstraliya noshirlar assotsiatsiyasi ba'zi ilmiy nashriyotlar o'z obunachilariga matn va ma'lumotlarni olishdan foydalanish uchun bepul litsenziyalarni taqdim etishni taklif qildi.

Avstraliya Mualliflik huquqi kengashi majburiy litsenziyalashni matn va ma'lumotlarni olish muammosining potentsial yechimi sifatida ko'rib chiqishni taklif qildi. Ijodiy sohalarning o'z ishlaridan

sun'iy intellekt dasturlarida, ayniqsa tijoratda foydalanish uchun kompensatsiya olish istagiga hamdard bo'lgan holda, quyidagi tahlil shuni ko'rsatadiki, ularning hech birini litsenziyalash modellari (individual litsenziyalash, ixtiyoriy jamoaviy litsenziyalash, majburiy va kengaytirilgan jamoaviy litsenziyalash) muammoning hayotiy va oqilona yechimi bo'la olmas ekan [16, B. 66-74].

SI ni individual litsenziyalash – litsenziyalashning bir turi sifatida individual litsenziyalash mashinani o'rganish bo'yicha ba'zi loyihalar yoki hatto sektorlar uchun amaliy yechimdir, ammo boshqalar uchun mutlaqo nomaqbuldir. Ba'zi yirik texnologiya kompaniyalari katta hajmdagi ma'lumotlar bazalariga mavjud kontentga ega bo'lishi mumkin va ularga kontentdan istalgan maqsadlarda, jumladan, mashina o'rganishda foydalanishga ruxsat beruvchi individual litsenziya shartnomalariga ega bo'lishi mumkin [17]. Noshirlar, ovoz yozish va kino ishlab chiqaruvchilari, media kompaniyalari kabi kontentga boy ob'ektlar, shuningdek, o'z ma'lumotlarini SI ishlab chiquvchilari uchun litsenziyalashi mumkin.

Litsenziyalarni olish uchun moliyaviy resurslarga ega bo'lmagan sun'iy intellekt ishlab chiquvchilari, shuningdek, Creative Commons orqali litsenziyalangan kontentga tayanishi mumkin, bu individual litsenziyalashning bir turi hisoblanadi. Shuningdek, agar bitta huquq egasining yoki cheklangan miqdordagi huquq egalarining ishlariga asoslangan SI modulini o'qitish niyati mavjud bo'lsa, ushbu huquq egalaridan to'g'ridan-to'g'ri huquqlarni olish yaxshi boshqarilishi mumkin [18, B.82-92]. Bularning barchasida, huquq egasi kontentni litsenziyalashga tayyor va tomonlar tegishli litsenziya to'lovlari va shartlari bo'yicha kelishib olgan bo'lsa, individual litsenziyalash maqsadga muvofiq yechim hisoblanadi.

Jamoaviy litsenziyalash (ixtiyoriy). Umuman olganda, SI ishlab chiquvchilari, agar ular individual litsenziyalarni ololmasalar, Jamoaviy boshqaruv tashkilotlariga murojaat qilishlari va jamoaviy litsenziya so'rashlari kerak. Ixtiyoriy jamoaviy litsenziyalash individual litsenziyalashdan ko'ra qulayroqdir, chunki u bitta Jamoaviy boshqaruv tashkilotlari (onestop-shop) orqali bir nechta ishlarga huquqlarni olish imkonini beradi. Bu huquq egalari uchun ham qulaydir, chunki ular bir nechta potentsial foydalanuvchilar bilan alohida shug'ullanishlari shart emas va buning o'rniga Jamoaviy boshqaruv tashkilotlari tomonidan taqdim etiladi [19, B.76-80].

Biroq, mashinani o'rganish maqsadida mualliflik huquqini jamoaviy litsenziyalash bilan bog'liq bir qator muammolar mavjud. Jamoaviy boshqaruv tashkilotlaridagi yoki jamoaviy litsenziyalash tizimlariga nisbatan umumiy tanqidlarni bir chetga surib qo'ysak, ayniqsa, mashinani o'rganish maqsadlari uchun kontentni jamoaviy litsenziyalash bilan bog'liq birinchi masala vakillikdir. Ya'ni, SI ishlab chiquvchilari foydalanishni xohlashlari mumkin bo'lgan ba'zi kontent Jamoaviy boshqaruv tashkilotlari tomonidan taqdim etilmaydi va litsenziyalanmaydi. Misol uchun, Avstraliyadagi tasviriy san'at va fotosuratlar cheklangan darajada Mualliflik huquqi agentligi/Viscopy tomonidan taqdim etiladi. Raqamli shaklda vujudga kelgan va o'z-o'zidan nashr etilgan onlayn kontent odatda individual litsenziyalanadi va huquq egalari ushbu asarlarga mutlaq huquqlarni Jamoaviy boshqaruv tashkilotlariga bermaydilar. Bundan tashqari, sun'iy intellektni ishlab chiquvchilar uchun katta qiziqish uyg'otishi mumkin bo'lgan ba'zi kontent mualliflik huquqi bilan rasman himoyalangan bo'lsa-da, odatda Jamoaviy boshqaruv tashkilotlari tomonidan litsenziyalanmagan. Masalan, shaxsiy elektron pochta xabarlarini, bloglar, ijtimoiy media postlari, veb-sayt kontenti va boshqalar onlayn TDM uchun juda foydali manbalardir. Ularning barchasi adabiy asarlar sifatida mualliflik huquqi ostida himoyalangan bo'lsa-da, odatda Jamoaviy boshqaruv tashkilotlari tomonidan litsenziyalanmagan.

Tegishli muammo Creative Commons litsenziyalari orqali onlayn litsenziyalangan kontentga tegishli. Tijoriy foydalanuvchilar tijorat mashinalarini o'rganish loyihalari uchun "notijoriy foydalanish" sharti ostida litsenziyalangan Creative Commons kontentidan foydalanmoqchi bo'lsa, ularga qo'shimcha tijorat litsenziyasi kerak bo'ladi [20, B.127-132]. Huquq egalari aniqlash va ularga individual litsenziyalarni olish uchun murojaat qilish katta hajmdagi ishlar bilan bog'liq hollarda samarali yechim bo'lmashligi mumkin. Shu bilan birga, jamoaviy boshqaruv ham imkonsiz bo'lib qoladi. Ya'ni, agar Creative Commons litsenziyasi ostida allaqachon (individual) litsenziyalangan bo'lsa, Jamoaviy boshqaruv tashkilotlari orqali bir xil ish uchun litsenziya berishning iloji yo'q.

Uchinchi muammo "yetim asarlar" bilan bog'liq. Ko'p hollarda Internetda mavjud bo'lgan katta miqdordagi kontentning huquq egalari aniqlash qiyin yoki imkonsiz bo'lishi mumkin. Huquq egasining shaxsini aniqlash imkoni bo'lmaganda (shuning uchun "yetim asarlar") bu huquq egalari ma'lum bir Jamoaviy boshqaruv tashkilotlari a'zosi ekanligi aniq emas. Agar ular bo'lmasa, Jamoaviy boshqaruv tashkilotlari litsenziyasiga qaramay, SI ishlab chiquvchilari Jamoaviy boshqaruv tashkilotlari a'zosi bo'lmagan va shuning uchun jamoaviy litsenziyaga ega bo'lmagan shaxs tomonidan sudga tortilish xavfiga duch kelishadi. Ayrim yurisdiksiyalar, jumladan, Yevropa Ittifoqi bu muammoni hal qilish

uchun qonunchilik yechimlarini qabul qilgan bo'lsa-da, anonim asarlar Avstraliyada haligacha hal qilinmagan muammo bo'lib qolmoqda.

Yuqorida qayd etilgan muammolarni majburiy jamoaviy litsenziyalash va kengaytirilgan jamoaviy litsenziyalash kabi jamoaviy litsenziyalashning o'ziga xos shakllari bilan hal qilish mumkin bo'lsa-da, bu turdagi jamoaviy litsenziyalash boshqa muammolar va tashvishlarni keltirib chiqarishi mumkin. Huquqlarni jamoaviy boshqarishning agentlik versiyasi sohasida ham, huquqlarni "kengaytirilgan" jamoaviy boshqarishning mavjudligiga ruxsat berilgan sohada ham muhim rol o'ynaydigan shartnomaviy vakillik muhim ahamiyatga ega.

Mamlakatimiz Fuqarolik kodeksining 1067-moddasiga ko'ra, mulkiy huquqlar faqat mualliflik shartnomasini tuzish yo'li bilan huquq egasi tomonidan boshqa shaxsga o'tkazilishi mumkinligini nazarda tutadi. Mualliflik huquqi bo'yicha huquqshunos olim B.Toshev mualliflik shartnomasini mualliflik huquqini eng ko'p va eng keng tarqalgan himoya shakli deb hisoblaydi. Shuningdek, unga ko'ra, muallifning mulkiy huquqlarini boshqa shaxsga o'tkazish mutlaq huquqlarni boshqa shaxsga o'tkazish to'g'risidagi mualliflik shartnomasi asosida yoki mutlaq bo'lmagan huquqlarni boshqa shaxsga o'tkazish to'g'risidagi mualliflik shartnomasi asosida amalga oshirilishi mumkin [21] deb fikr bildiradi.

Mamlakatimizda intellektual mulk huquqi yo'nalishi bo'yicha ustoz huquqshunos olim O.Oqyulov ham bu borada o'z fikrlarini bildirgan, unga ko'ra, "mulkiy huquq qisman o'tkazilganda huquq egasi uning ma'lum qismini o'zida saqlab qolib, qolgan qismini o'tkazadi. Mulkiy huquqlar faqat shartnoma asosida o'tkaziladi. Shartnoma mulkiy huquq egasi va huquq to'lik yoki qisman o'tkazilayotgan shaxs o'rtasida tuziladi. Bunday shartnomalarga nisbatan qonunlarda boshqa shartnoma nazarda tutilmagan bo'lsa, FKning 26-bobi (Shartnoma tushunchasi va shartlari), 28-bobi (Shartnoma shartlarini o'zgartirish va shartnomaning bekor bo'lishi)da belgilangan qoidalar qo'llaniladi".

"Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonunning 57-moddasining 2-bandiga binoan, mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqarish uchun vakolatlar bevosita huquq egalari tomonidan ixtiyoriy ravishda yozma shartnomalar asosida, shuningdek mulkiy huquqlarni boshqarishni amalga oshiruvchi boshqa tashkilotlar (shu jumladan chet el tashkilotlari) bilan tuzilgan tegishli shartnomalar bo'yicha beriladi. Bunday shartnomalar mualliflik shartnomasi hisoblanmaydi.

Ushbu tashkilotlar boshqaruv uchun olingan ishlardan jamoaviy asosda foydalanishga haqli emas.

Olimlarning fikrlaricha, mualliflik huquqining muhofazasi sifatida eng keng tarqalgan shakl bu shartnomalardir.

Xulosa o'rnida ta'kidlashimiz lozimki, mualliflik huquqlarini jamoaviy boshqarish bo'yicha milliy tashkilotlar deyarli butun dunyoni qamrab olgan va tartibli xarakterga ega bo'lgan huquqlarni jamoaviy boshqarishning yaxshi tashkil etilgan xalqaro tizimining elementlari hisoblanadi. Jamoaviy boshqaruv tizimlarining yangi texnologiyalarni rivojlantirish sharoitida alohida ahamiyatga ega. Ko'rinib turibdiki, tegishli tizimlarni asarlar va turdosh huquqlar ob'ektlaridan foydalanishning yangi usullarini kengaytirilishi natijasida mualliflik huquqi ob'ektlarining deyarli barcha turlari bosqichma-bosqich qamrab olinmoqda. Shunday qilib, "katta huquqlar" asarlari uzoq vaqt davomida jamoaviy boshqaruvni talab qiladigan sohadan chiqarib tashlangan, lekin har doim u tomonga intilib kelgan. Masalan, kinoproduserlar kino yoki telefil'm kabi audiovizual asarlarning barcha foydalanish usullari ustidan individual nazoratni butunlay amalga oshirish mumkin deb hisoblashgan. Biroq teleradiokompaniyalar sonining keskin ortishi, kabel orqali teleeshittirishlarning oshishi, sun'iy yo'ldosh orqali eshittirish, raqamli eshittirish va boshqalarning paydo bo'lishi tufayli bu sohada jamoaviy huquqlarni boshqarish tizimlarini ham rivojlanishiga olib keldi. Raqamli interaktiv tarmoqlarning paydo bo'lishi tufayli vaziyat keskin o'zgarib bormoqda. Raqamli interaktiv tarmoqlar sharoitida, masalan, Internetda har bir huquq egasi va har bir foydalanuvchi o'rtasida individual shartnomalar tuzish deyarli mumkin emasligi, bunday talablarni amalga oshirishga urinish faqat qonun va amaliyot o'rtasidagi tafovutga olib kelishi aniq. Shu sababli ham, mualliflik huquqi ob'ektlaridan ommaviy foydalanishning yangi yuqori texnologiyali sohalarida ilg'or jamoaviy huquqlarni boshqarish tizimlaridan foydalanish zarurligi haqida gapirish uchun barcha asoslar mavjud. Bunday tizimlarni yaratish amaliyoti va ularni yaratishda yuzaga keladigan muammolar alohida e'tiborni talab qiladi. Milliy miqyosda bunday tashkilotlarni tashkil etish va faoliyat yuritish jarayoni davlat nazoratida bo'lib, ularning ichki faoliyatiga aralashmasdan, ularning faoliyatiga muayyan talablar qo'yadi. Yuqoridagilarni umumlashtirib, biz quyidagi xulosalar chiqarishimiz mumkin.

O'zbekiston Respublikasida, shuningdek, mualliflik huquqini jamoaviy boshqarishning eng rivojlangan tizimiga ega mamlakatlarda ham bu sohada davlat monopoliyasi mavjud emas. Mualliflik huquqi egalari o'z mualliflik huquqlarining mutlaq xususiyatidan kelib chiqib, o'z huquqlarini o'zlari

tomonidan tuzilgan tashkilotlar yordamida jamoaviy huquqlarni boshqarish mexanizmi orqali mustaqil ravishda amalga oshirish imkoniyatiga ega. Biroq, bu mexanizm ko'pincha juda zif bo'lib, jamiyat manfaatlarini uchun intellektual mulkning alohida ahamiyati tufayli uning normal ishlashini davlat tomonidan nazorat qilishni talab qiladi. Ushbu nazorat huquq egalari har bir toifasiga nisbatan asarlardan foydalanishning ma'lum bir sohasida bitta tashkilotning monopoliyasini qonunchilik bilan mustahkamlashda, huquqlarni jamoaviy boshqarish tashkiloti javob berishi kerak bo'lgan aniq mezonlarni belgilashda ifodalinishi kerak va intellektual mulk sohasidagi davlat boshqaruvi maxsus organi bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida bunday tashkilotlarni ro'yxatga olishning maxsus tartibini joriy etish lozim.

Bundan tashqari, davlat tashkilotning joriy faoliyatiga aralashmasdan, uning ishini nazorat qilish, mualliflik jamiyatlari faoliyatining "shaffofligini" ta'minlash huquqiga ega bo'lishi kerak. Shuningdek, "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonunning 56-moddasi, unga ko'ra "Mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlarning faoliyatiga nisbatan raqobat to'g'risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan cheklashlar qo'llanilmaydi". Bu O'zbekiston Respublikasi Monopoliyaga qarshi kurashish qo'mitasi tomonidan taqdim etilgan davlat tomonidan nazoratning boshqa usulidan foydalanishga imkon beradi. Yevropa Ittifoqining monopoliyalar va qo'shib yuborish bo'yicha komissiyasi tajribasi bunday nazorat samaradorligidan yaqqol dalolat beradi. Shuningdek, amaldagi qonunchilikka o'zgartirishlar kiritish zarur bo'lib, horijiy tajribadan kelib chiqqan holda, u huquqlarni jamoaviy boshqaruvchi tashkilotlarga, agar ushbu tashkilotlarning ustav maqsadlariga xizmat qilsa, tijorat faoliyati bilan shug'ullanish huquqini berishini kiritish lozim. Shu bilan birga, huquqlarni jamoaviy boshqarish tashkilotlari a'zolikka asoslangan notijorat tashkilotlar bo'lib qolishi kerak, ularning asosiy maqsadi tijorat manfaatlarini olish emas, balki huquq egalari manfaatlarini himoya qilish bo'lishi kerak. Ushbu tamoyil Xalqaro Mualliflar va Bastakorlar Jamiyatlari Konfederatsiyasi (CISAC) tomonidan xalqaro miqyosda e'lon qilingan va butun dunyo huquqlarini jamoaviy boshqarish bo'yicha barcha tashkilotlar faoliyatining zaruriy shartidir [22, B.48-52].

Yuqoridagi qoidalarni amalga oshirish uchun O'zbekiston Respublikasi "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonunining IV bobiga tub o'zgartirishlar kiritish, uni yangi tahrirda shakllantirish zarur. Unda jamoaviy boshqaruv tashkilotlarining faoliyatini takomillashtirish va nazorat mexanizmini kuchaytirish lozim. Eng avvalo, manfaatlar mutanosibligi tamoyili e'tirof etilishi va o'z ifodasini topishi lozim. Ikkinchidan, tarmoq xizmatlarini ko'rsatuvchi provayderlar kabi nodavlat notijorat tashkilotlariga ham bozor munosabatlarida qatnashish uchun notijorat jamoaviy boshqaruv tashkilotlari rolini berish, shu bilan birga huquq egalari o'z manfaatlarini himoya qilishlari uchun foydalanuvchilar va mualliflik huquqi jamoaviy boshqaruv tashkilotlarini tanlash imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Nihoyat, nazorat mexanizmini kuchaytirishga aniqlik kiritish zarur, tashqi nazorat asosan ma'muriy organlar, jamoatchilik, professional audit bo'limlari va ommaviy axborot vositalari tomonidan amalga oshirilishi kerak, bu esa jamoaviy boshqaruv tashkilotlari huquqlarini suiiste'mol qilishning oldini olishga yordam beradi; ichki boshqaruv qobiliyatini optimallashtirish va ular o'rtasida barqaror dinamik muvozanatga erishish uchun ichki nazoratga yuqoridagi nazoratning ortiqcha aralashuviga yo'l qo'ymaslik ham kerak.

Monopoliyaga qarshi qonunchilikni tartibga solishdan tashqari, bozor raqobati orqali mualliflik huquqini jamoaviy boshqarish tizimini qayta ko'rib chiqish va takomillashtirish uchun monopoliyani asosiy va raqobatni yordamchi sifatida boshqarish rejimini shakllantirish uchun ba'zi raqobat mexanizmlarini ham to'g'ri joriy etish kerak. Raqobat omillarini joriy etish ikki jihatda namoyon bo'ladi: 1) jamoaviy boshqaruv tashkilotlarini tashkil etishda cheklovlar ochiladi, 2) mualliflik huquqi egalari asarlar ustidan nazorati kuchaytiriladi. Yevropa Ittifoqi mamlakatlarining mualliflik huquqlarini jamoaviy boshqaruv sohasidagi boy tajribasini o'rganib, tahlil qilgan holda, mamlakatimizda ham "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar sohasidagi mulkiy huquqlarni jamoaviy boshqarish to'g'risida"gi qonunni qabul qilish lozim degan xulosaga kelamiz.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Artificial Intelligence: A Modern Approach (Pearson Series in Artificial Intelligence) 4th Edition // URL: <https://aima.cs.berkeley.edu/>.
2. Compendium of U.S. Copyright Office Practices, 306 - The Human Authorship Requirement, Chapter 300, accessible at < // URL:<https://www.copyright.gov/comp3/docs/compendium.pdf>>.
3. Cf. Burrow-Giles Lithographic Co. v. Sarony, 111 U.S. 53 (1884).
4. Legal protection for all photographs was eventually made a part of the U.S. Copyright Act. 17 U.S.C. § 106A (2012).

5. Computer Software Copyright Act, Pub. L. No. 96-517, § 117, 94 Stat. 3028 (1980) (codified at 17 U.S.C. § 117 (1988)).
6. O‘zbekiston Respublikasining «Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida»gi Qonuni // URL: <https://lex.uz/ru/docs/-1022944>.
7. World Intellectual Property Indicators, WIPO, (2019), <<https://www.wipo.int/publications/en/detsils.jsp?id=4464>>, accessed on 26 January 2021 at IST 0830 hrs.
8. Feist Publications v. Rural Telephone Service Company, Inc., 499 U.S. 340 (1991).
9. AN ACT TO AMEND AND CONSOLIDATE THE ACTS RESPECTING COPYRIGHT // URL: <https://www.copyright.gov/history/1909act.pdf>.
10. Yakubov O. Significance and Principles of the Trips Agreement in the Legal System of World Trade Organization Agreements // The Peerian Journal. – 2022. – Т. 9.
11. Зятицкий С. Проблемы реализации авторских и смежных прав на коллективной основе в условиях развития новых технологий: автореферат дис. ... кандидата юридических наук: 12.00.03. 2003.
12. Гаврилов Э.П. Право интеллектуальной собственности. АВТОРСКОЕ ПРАВО И СМЕЖНЫЕ ПРАВА. XXI век. Т.2. 2016. 880 с. ISBN 978-5-905999-85-7.
13. Гаврилов Э.П. «Право интеллектуальной собственности. Авторское право и смежные права. XXI век» – Yurservitum, 2016, pp. 425-446.
14. Oybek Yakubov. (2022). Significance And Principles Of The Trips Agreement In The Legal System Of World Trade Organization Agreements. The Peerian Journal, 9, 65–69. Retrieved from <https://peerianjournal.com/index.php/tpj/article/view/299>
15. Насриев И. И. Муаллифнинг шахсий ҳуқуқларини ҳимоялаш. Тошкент, Меҳнат, 2003.
16. Yakubova I.B. O‘zbekistonda mualliflik huquqi bo‘yicha mulkiy huquqlarni jamoaviy boshqaruv tashkilotlarining vujudga kelishi va rivojlanishi. Yurisprudensiya – Jurisprudence, 2021. No. 6. pp. 66-74.
17. Leanovich E. B. Problems of legal regulation of the Internet relations with a foreign element. [Электронный ресурс]. <http://www.evolution.info>.
18. Якубова, И. 2022. Проблемы осуществления коллективного управления авторским правом в цифровой среде: сравнительный анализ. Общество и инновации. 3, 5 (окт. 2022), 82–92. DOI:<https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss5-pp82-92>.
19. И.Якубова. Понимание коллективного управления авторских прав в историческом контексте. Юрист Ахборотномаси 1 (6), 76-80.
20. Stanieri A., Zeleznikow J., Gawler M. and Lewis B, 1999 [A hybrid-neutral approach to automation of legal reasoning in the discretionary domain of family law in Australia], Artificial intelligence and law, 7(2-3), pp. 127-132.
21. Тошев Б.Н. Муаллифлик ҳуқуқи. Дарслик. -Т.: 2010.
22. Brams, S.J. and Taylor, A.D. Fair division from cake cutting to dispute resolution. Cambridge: Cambridge University Press. 1996, pp. 48-52.